

והקשה הגאון ר' אלחנן וסרמן, הלא קיימא לן רב ורבי יוחנן — הלכה כר' יוחנן, ואם כן, כיצד פוסקים אנו כאן כרב, הלא לשיטת ר' יוחנן רב אינו תנא וא"א לו לחלוק על תנאים?
 ושאל דבר זה להגר"ח מבריסק, והשיבו שבאמת יש כח ביד אמורא לחלוק על תנא. ומה ששואלים בגמרא מדברי התנאים על האמוראים — היינו משום שאמורא אינו בא לחלוק על תנא ואילו ידע מדברי התנא לא היה חולק, אבל במקום שחולק בהדיא, אפשר שהלכה כמותו. ועל כן אפשר שפוסקים אנו הלכה כרב, אע"פ שלפי דעת ר' יוחנן אין רב בגדר 'תנא' ואין ראוי לו לחלוק על תנאים. והגר"א ו' שם הוסיף הוכחה לדבר זה. ע"ש.
 ואולם על גוף דברי התוס' שר' יוחנן חולק על כך שרב תנא, כתב שם הגר"א שאין נראה כן מדברי רב שרירא גאון באגרתו.

עוד הביא שם בשם הרמב"ן ורבנו יונה (לעיל קלא. וע"ע רש"י גדה כו. ד"ה אמר אביי), שהכלל הזה שאמוראים אינם חולקים על תנאים, אינו אמורא אלא כלפי משניות וברייתות, אך לא על מימרות של תנאים שאינם מן המשנה או הברייתא.

ב. יש להקשות מכאן על מה שכתב הגר"מ פיינשטיין (באגרות משה אה"ע ח"ד קכא. הובא לעיל דף מב) שלא מציינו 'רב תנא ופליג' אלא על ברייתות ולא במשניות. ואפשר שדבריו אמורים רק על סתמי משניות. וצ"ע.

ויש ליישב ששיטת רב כאן הרי היא כמכרעת ולא כשיטה שלישית ממש, שבמה שסובר רב שאין העדים יכולים לכתוב מזמן הראשון, בהא ס"ל כר' יוסי [כדבריו בברייתא 'כדי שיגבה מזמן הראשון'] — הא אם יחליף, לא יוכל לכתוב זמן ראשון], ובמה שסבר שאין יכול לחייבו לשמור שוברו, ס"ל כר' יהודה. (ויש לפלפל עוד לפי הבנת רב נחמן את דברי רב — ע' בתוס', ואולם לא קיימא הכי לפי המסקנא). ויותר נראה, לפי שבמשנה לא אמר רבי יהודה לכתוב בעדים, אלא בברייתא, ורב לא חלק אלא על נקודה זו — הרי שאינו חולק על דברי המשנה כלל.

[ויש לציין ללשון הרשב"א בתשובה (ח"ב שכב): 'ופעמים שהיה רב חולק עם המשנה'.
 עוד יש להעיר שדברי הגר"מ פ' אינם אלא אליבא דתלמוד דידן, אבל להירושלמי רב חולק על סתמי משניות — ע' בירו' כלאים ט, א ובתוס' חולין מא. ד"ה ובשוק.

ועתוס' כתובות נ: (ד"ה ואמר) שאין נוח לומר שרב חולק על המשנה. [ויש להעיר עוד מתוס' קדושין פ. (ד"ה לא). אך מסתבר שצ"ל שם 'רבי' ולא 'רב', וכגרסה שלפנינו בכתובות כה: דפליגי רבי ור' חייא. וכ"ה בתוס' שם].

דף קעא

זכותבין לו שטר אחר מזמן ראשון. דברי רבי יהודה... והא רבי יהודה נמי מזמן ראשון קאמר? הכי קאמר ליה רבי יוסי לרבי יהודה: אי מזמן ראשון קאמרת פלגינא עלך בחדא, אי מזמן שני קאמרת... — לפי פירוש הגמרא יוצא שרבי יהודה סתם דבריו ולא פירש 'מזמן ראשון', רק תנא דברייתא הוא שפירש דבריו לפי האמת (עפ"י רשב"ם ותוס').
 וכיוצא בזה מציינו בכמה מקומות, שנקטו בגמרא לשון 'אמר רב...' ולא הוא עצמו אמרה אלא התלמוד

אמר כן לשיטתו; ע' רשב"א ריטב"א ור"ן עירובין יט: [ויש להעיר מדברי הגמרא שם בדף כט. 'אמר רב יוסף שרא ליה מריה לרב מנשיא' ובראשונים. ולפירוש אחד אין הבדל לדינא ואעפ"כ צריך כפרה, כיון שאמר משום רב על דבר שלא אמרה בפירוש אלא מכללא. ולפירוש הראב"ד אתי שפיר].

וע"ע בדומה לזה ביבמות לה: בתד"ה כו"ע.

וכן מצינו רבות שאמרו דבר בשם פלוני, ולא שאמר בנוסח זה ובאותה דרך, אלא עיקר הענין אמר לו — ע' למשל ברש"י סוטה יג. ד"ה אמר. ושם לעיל יא. 'במה נדונם — באש, כתיב... בחרב — כתיב...'. ובספר בן יהוידע. וכיוצא בזה לעיל נא. וברשב"ם ד"ה כדרב יוסף — שלא אמר בלשון הכתובה אלא אמר את הענין הנכתב. ובגמרא לעיל סה. ורשב"ם ד"ה איפכא. וכן יש בדומה בתוס' בב"מ צח. ד"ה דאמר.

וכן כתב הריטב"א בב"מ עב. שדרך התלמוד לשנות הלשון או להוסיף על מימרת החכם כדי לבאר הענין.

ובב"מ ע. מצינו 'אמר רב ענן אמר שמואל' ולא אמרה שמואל ממש אלא מתוך מעשה היה נראה לרב ענן שכן דעתו.

וע"ע: תוס' נזיר י: ד"ה אימא; חכמת שלמה וקרני ראם יבמות מה: הגהות ריעב"ץ גיטין ו:

זמפני שני דברים אמרו כותבין שובר; אחת, כדי שיכוף לפורעו' — שאם יחליפוהו בשטר אחר כפי הסכום הנשאר, לא יהא זריו לפרוע אלא תמיד יפרענו קמעא קמעא, והלא המלוה הלוה לו בבת אחת ואינו דין שיפרענו זוז זוז (נמוקי יוסף). ועוד, בשביל שהסכום הנשאר הוא סכום קטן, אינו מרגיש בו ולא יפרענו לעולם (עפ"י ר"ן). ועל ידי כך שאתה משאיר את השטר הראשון ביד המלוה, ימהר הלה לפורעו, מחשש שיאבד שוברו ויאלץ לשלם לו שנית את כל החוב (רשב"ם).

'שטר שזמנו כתוב בשבת או בעשרה בתשרי' — פרש רשב"ם שכתב בשטר לפי חדשי חמה [שמונים בהם האומות], וכשנזדקקנו לכיין התאריך, נמצאת עונתו בשבת או ביוהכ"פ. ויש להוכיח לכאורה שגם כאשר מונים לפי חדשי האומות, תחילת היום והלילה נקבע לפי דיני התורה, לילה קודם ליום, שאם לא כן, הלא יתכן שאותו תאריך הוא מוצאי שבת ויוהכ"פ.

ואולם מחידת שמשון (שופטים יד, יח וברש"י), וכן מנקדימון בן גוריון נראה שגם לפי מנינם, היו מחשיבים את הימים כשלנו, לילה קודם ליום. ואם כן, אין ראייה מכאן שכאשר הם מונים לילה אחר היום, שהתאריך ייקבע לפי דיני התורה, יום אחר הלילה. וצריך עיון (אמת ליעקב).

עוד יש לדחות הראייה, שאפשר להעמיד באופן שמבואר מתוך השטר שנכתב ביום ולא בלילה.

וכן נראה פשוט בזמנינו, כאשר כותבים תאריך לועזי, הולכים אחר הסכמת העולם בהגדרת אותו תאריך ולא כפי הלוח שלנו, שהלילה שייך לתאריך שלמחרת.

'אמר לו רבי יהודה, והלא מעשה בא לפניך בצפורי...' — כן דרכו של רבי יהודה בעשרות מקומות בתלמוד ובתוספתא, להביא מעשה שהיה להוכיח דבר הלכה. ע' ציוני המקומות ביוסף דעת ב"מ סג.

(ע"ב) 'כי הא דרב יצחק בר יוסף הוה מסיק ביה זוזי ברבי אבא... אמר ליה שטרך אירכס לי, אכתוב לך תברא. אמר ליה: הא רב ושמואל דאמרי תרוייהו אין כותבין שובר' — משמע

מכאן שאעפ"י שהלוח מאמין למלוה שהשטר אבד, אינו חייב לכתוב לו שובר. כי גם אם אין כאן חשש תרמית, אבל יש מקום לחוש שמא לאחר זמן ימצא השטר שאבד וישכח שפרע ויתבענו שוב, או יורשיו ימצאו ויתבעו חובו. ונמצא זה צריך לשמור שוברו לעולם.

'אבל שטרי מקח וממכר, אפילו מאוחרין נמי פסולין. מאי טעמא, זימנין דמזבין ליה ארעא בניסן וכתוב ליה בתשרי... ואמר ליה הדר זבנתה מינך' — ודוקא כאשר המוכר לא ידע על כך שאחרוהו, אבל אם הודיעוהו שאחרו את השטר — השטר כשר, שהרי הוא מסכים לדבר. ולפי זה גם מסתמא שטרי מקח כשרים עד שיתברר שלא הודיעו (ש"ך חו"מ מג סק"ל וש"פ. צריך עיון לפי"ז אמאי דחיק רב המנונא לאוקמי למתניתין רק בשטרי חוב, לוקמי בכל שטר ובסתמא).

והאידינא דכתבינן שטרי מאוחרין' — להלן מבואר שלכתחילה אין לכתוב שטר מאוחר, משום מחזי כשקרא (וכן פסק רבנו ירוחם, הביאו הרמ"א — חו"מ מג, יב). ויש לפרש 'כתבינן שטרי מאוחרין' — מכשירים שטרות אלו בדיעבד, ולא שיכתבו כן לכתחילה. עוד אפשר שאם התאחרה כתיבתו מהקנין וכתבו את היום שנכתב בו — כשר לכתחילה לעשות כן, ומה שאסרו משום מחזי כשקרא — כשכתבו בו תאריך מאוחר מיום הכתיבה (רשב"א).

'כי כתביתו הני תברי, אי ידעיתו זימנא דשטרא — כתבו, אי לא — כתבו סתמא, דכל אימת דנפיק לרעה' — כתבו הראשונים: אפילו אם העדים מעידים מתי נכתב השובר, כיון שנכתב השובר בסתם, ללא ציון זמן, הדבר ידוע שמשום שטר מאוחר נכתב כן, וכך קבל עליו המלוה, ואם יצטרך לחזור ולהלוות לו שוב, לא ילוה לו בסך הזה אלא או פחות או יותר (ערשב"א ר"ן וריטב"א).

דף קעב

'אי ידעיתו יומא דקנייתו ביה — כתבו, ואי לא — כתבו יומא דקיימיתו ביה, כי היכי דלא מתחזי כשקרא' — פירוש, כגון שעכשיו, בעת כתיבת השטר, הם עומדים בחודש כסלו ואינם זכורים באיזה יום מחודש תשרי נעשה הקנין, אל להם לכתוב בשטר 'אחד במרחשון' [שודאי הקנין כבר היה קיים באותו יום], היות וייראה כשקר, כי א' מרחשון אינו לא יום הקנין ולא יום הכתיבה, אלא יכתבו את היום שעומדים בו עתה (כן פרש בעל התרומות ובטשו"ע — שאם הכוונה היא על כתיבת יום שאינם זכורים אם קדם לו קנין, בלא טעמא דמחזי כשקרא אסור להם לכתבו — ב"י חו"מ מג, יט). והש"ך (שם סק"מ) פקפק בדין זה ונשאר ב'צריך עיון'.

ונראה שלדעה הראשונה, אפילו תאריך שאפשר שהוא יום הקנין או קודם לכן — אין לכתוב לכתחילה, שאם לא כן, יכולים היו לכתוב ל' תשרי, שמה נעשה אז הקנין. אלא ודאי אין להם לכתוב רק אם יודעים בודאות אותו היום. וכן משמע בב"י.

'כי יתביתו בשילי כתבו בשילי ואע"ג דמסירן לכו מילי בהיני' — כמה ראשונים פרשו הטעם משום 'מחזי כשקרא'. וכן גרסו הרי"ף והרא"ש (וכ"כ התוס' בכתובות כא: ד"ה האמר; נמו"י כאן, ועוד). ויש מפרשים: כדי שידעו את מקום העדים, בשביל להתחקות אחר עדים המכירים חתימותיהם (ראבי"ה — מובא במרדכי סי' תרמו). ויש מפרשים שעצה טובה קמ"ל, שלא יביאוהו לידי הזמה, לומר 'עמנו הייתם באותו יום בשילי' (רש"י בסנהדרין — מובא במרדכי). ואין משנה מקום כתיבת הסופר, אלא מקום חתימת העדים בלבד (מרדכי. וע"ש מח' הראשונים אם שינה המקום — האם נפסל השטר. וע' בחו"מ מג, כ כב).

דפים קע — קעא

רצג. מי שפרע מקצת חובו — האם חייב המלוה להחליף את השטר הראשון, או רשאי להשאירו בידו ויכתוב שובר על הסכום שנפרע?

רבי יהודה אומר: יחליף, ויכתבו לו העדים שטר אחר מן הזמן הראשון (שלא ירע כחו בטריפת משועבדים). ר' יוסי אומר יכול להשאירו ולכתוב שובר, כדי לזרז את הלווה לפרוע הכל. רב פסק שכותבים לו אחר, אבל אין כח ביד העדים לכתוב שטר חדש מן הזמן הראשון (אף לא בהסכמת שני הצדדים. תוס'), אלא רק בית-דין שיש להם כח להפקיע ממון, בכחם לעשות כן. להלכה כותבים שובר. ואולם אם המלוה רוצה להחליף, אין העדים רשאים לכתוב להם שטר אחר מהזמן הראשון, אלא בית דין בלבד, כדברי רב (ח"מ נד, א).

דף קעא

רצד. הבא לפרוע חובו שבשטר ומבקש את שטרו, ואומר לו המלוה: אבד שטרך, ואין עדים לכך — האם חייב לפרועו ויכתוב לו המלוה שובר, אם לאו?

נחלקו רבי יהודה ורבי יוסי האם כותבים שובר כשטוען אבד שטרי, אם לאו. וכן נחלקו אמוראים בדבר: רב ושמואל פסקו אין כותבים שובר, ואינו חייב לפרועו — שאין לחייב את הלווה לשמור שוברו, שמא יאבד ויתבענו המלוה שוב. ורבי יוחנן וריש לקיש פסקו כותבים שובר. וכן דעת רבא (ואף אביי קבלה. תוס') ועוד. וכן מסקנת הסוגיא. וכן הלכה. ויכול הלווה להחרים בסתם את הכובש שטרו וטוען 'אבד'. ואם טוען ודאי שלא אבד, יכול להשביע את המלוה שבועת היסת (ח"מ נד, ב).

רצה. האם השטרות דלהלן כשרים?

א. שטרי חוב ומקח וממכר המאוחרים.

ב. שטר חוב שמוכח מתוכו שלא נכתב בתאריך הנקוב בו.

א. שנינו: שטרי חוב המאוחרים — כשרים. רבי יוסי פוסל שטר חוב מאוחר, כל שאין הוכחה מתוך השטר שהוא מאוחר [שלא צויין בשטר שהוא מאוחר. וגם התאריך המצוין בו אינו חל בשבת או ביום הכפורים, כי אז היה מוכח שאינו תאריך ההלואה], כי סובר רבי יוסי 'כותבין שובר', ושמא יפרענו קודם שיגיע התאריך שבשטר, וזה לא יחזיר לו שטר חובו, שיטען אבד שטרי, ואח"כ יתבע שנית את החוב בטענה שהפרעון הכתוב בשובר הוא פרעון של חוב אחר, שהרי נפרע לפני התאריך המופיע בשטר זה. והסיקון [לפי המנהג הרווח] שאף אם כותבין שובר — שטר מאוחר כשר, שהרי יש תקנה שלא לציין זמן בשובר, ושוב אין חשש תרמית. ואף מי שלא עשה כן וכתב זמן בשובר — הוא שהפסיד את עצמו, הלכך השטר כשר.

יש אומרים שאינם כשרים אלא אם כתוב בהם שעבוד 'דאקנה'. אבל בלאו הכי פסולים אלא אם מוכח מתוכם שהם מאוחרים. ויש מכשירים בכל אופן (ע' בראשונים קנז; ח"מ מג, יב-יג; קיב, א). וישנן דעות נוספות שאין מועיל שיעבוד על נכסים שיבואו בעתיד, ולפיהן אפילו כתב

בפירושו 'דאקנה' — פסול, [עכ"פ כשהזמן הכתוב בו אינו זמן כתיבת השטר], שהרי על ידי איחור הזמן הוא נותן אפשרות לגבות שלא כדין מהנכסים שנקנו קודם לאותו תאריך (ע' בסוגיא לעיל קנז).

שטרי מקח המאוחרים — פסולים, שמא נודמנו למוכר מעות לאחר המכירה ושב ולקח את מקחו מן הקונה, ועתה יטען הקונה בשקר שקנה שוב את המקח, ומסתייע מכח שטר זה שזמנו מאוחר מזמן קניית המוכר.

אם כתוב בשטר שהוא מאוחר — כשר, ששוב אין חשש שקר, וכנ"ל (פוסקים). וכן אם הודיעו למוכר שאחרו את השטר — כשר. ויש מי שאומר שאפילו בסתמא יש להניח שהודיעו והסכים (עפ"י ש"ך).

לכתחילה לעולם אין לכתוב בשטר זמן שאינו אמיתי, משום 'מחזי כשקרא' (קעב).

ב. שטר חוב שמוכח מתוכו שלא נכתב בתאריך המצוין בו, כגון שחל אותו תאריך בשבת או ביום הכפורים — כשר, שכל שיש ספק אם הוא שטר מוקדם ופסול או מאוחר וכשר — מעמידים אותו על חזקת כשרותו. ודוקא בשטר מקוים. ויש מי שאומר שיכול להשביעו שהוא כשר (ע' חו"מ מג, יד).

דף קעב

רצו. א. שטר שנכתב זמן מה לאחר עשיית המעשה הכתוב בו — איזה תאריך יש לכתוב בו, תאריך המעשה או תאריך חתימת השטר? כיצד הדין בשטרות הקנאה ובשטרות חוב?

ב. איזה מקום יש לכתוב בשטר — מקום עשיית המעשה או מקום עשיית השטר?

א. בשטרי הקנאה כותבים את תאריך הקנין, גם אם השטר נכתב לאחר מכן. ואם אין ידוע יום הקנין, יש לכתוב את יום חתימת השטר.

לדעת רוב הראשונים, כן הוא הדין אפילו במכירה באחריות — מפני שהשעבוד חל משעת הקנין ולא משעת כתיבת השטר, ואין חשש טירפה שלא כדין. ויש מי שחולק (עב"י חו"מ מג, מהתרומה).

בשטרי חוב שיש בהם אחריות נכסים [או בסתמא, למאן דאמר אחריות טעות סופר], ויש חשש טריפה מלקוחות שלא כדין, אין לכתוב אלא את היום שבו נחתם השטר, שאם יכתוב את יום ההלואה — הרי זה שטר מוקדם ופסול (רשב"ם ועוד, ודלא כר"ח).

וכן בגט אשה, אין לכתוב אלא את יום חתימת הגט, לא יום הכתיבה ולא יום ציווי הבעל לכתוב וליתן (אה"ע קכו, ובהגר"א).

ב. יש לכתוב בשטר את מקום חתימת השטר.

א. לדעת הרבה פוסקים מזכירים בו גם את מקום המעשה (ערשב"ם; סמ"ע מג סקל"ט ועוד).

ב. גם אם מקום החתימה ומקום המעשה סמוכים, ורגילים לבוא מהנה להנה, כותבים את מקום החתימה (עתוס').